

Zamki, pałace i dwory

dziedzictwo kulturowe
ziemi tarnowskiej

Tarnowska
Organizacja
Turystyczna

Zamki, pałace i dwory

dziedzictwo kulturowe ziemi tarnowskiej

Tarnowska
Organizacja
Turystyczna

Wydano na zlecenie

Tarnowskiej Organizacji Turystycznej
ul. Wałowa 2/12, 33-100 Tarnów
tel: 14 626 83 14
www.lot.tarnow.pl

Redakcja

Paweł Rybak

Autor tekstu

Paweł Rybak

Fotografie

Krzysztof Gzyl

Opracowanie autorskie
i kartograficzne map:

EURO PILOT Sp. z o.o.
ul. S. Konarskiego 3
01-355 Warszawa
tel./fax. +48 22 664 37 20, +48 22 664 50 91
www.europilot.com.pl

Korekta

Paweł Rybak

Skład, łamanie

Ewa Chmielewska

ISBN 978-83-8009-944-9

Dom Koruszowski / Dom Mikołajowskich / Dom Mikołajowski

pl. Katedralny 5, 50° 00'47.4"N 20° 59'12.4"E

Powiązane nazwiska (rody)

Mikołajowscy h. Gryf; Łowczowski h. Gryf; ks. Szymon Starowolski; ks. Józef Bąba

Odniesienie do historii

Mieszkanie kanoników, później rektora kolonii akademickiej – pierwszej tarnowskiej szkoły średniej; siedziba szkoły, gimnazjum, ośrodka zdrowia, Muzeum Higieny; aktualnie wchodzi w skład kompleksu budynków pierwszego na ziemiach polskich Muzeum Diecezjalnego

Opis architektury

Gotycko-renesansowa, piętrowa kamienica o ceglanej fasadzie, zbudowana częściowo na miejskich murach obronnych (widoczna z ul. Wałowej dolna część północno-zachodniej ściany). W sieniach parteru i piętra oryginalne belki stropu. Zachowanych sześć

kamiennych portali: wejściowy z herbem Kościesza; dwa na parterze (jeden zwieńczony „oślim grzbietem” a drugi w formie „ściętego trójliścia”), kolejne dwa na piętrze (w typie oraz jeden w przejściu pomiędzy budynkami). Oryginalne są również dwie tablice erekcyjne z herbem Gryf (na zewnątrz, nad głównym wejściem i wewnątrz, na piętrze).

Schowany w uroczym zaułku za Katedrą, Dom Mikołajowskich jest najstarszą i najlepiej zachowaną kamienicą w Tarnowie. Trudno ustalić datę jego budowy, mimo tablic informujących, że powstał z fundacji Jana i Barbary Mikołajowskich. Źródła podają bowiem, że kamienica którą małżonkowie podarowali wikariuszom tarnowskim w 1527 r., w zamian za dwa nabożeństwa miesięcznie odprowadzane za spokój ich dusz, wcześniej znana była jako „Koruszowska”. Sugeruje to, że w roku 1524, który widnieje na tablicach erekcyjnych, dom mógł zostać jedynie przebudowany, a nie wzniesiony. Intrygującym był od samego początku, i takim pozostał do dzisiaj. Zbudowano go wykorzystując miejskie mury obronne, na terenie przylegającym do ówczesnego cmentarza przykościelnego (zlikwidowanego dopiero pod koniec XVIII w.). Wyraźnie kontrastował z kupieckimi kamienicami w Rynku, pełniąc funkcję miejskiej rezydencji właścicieli dóbr ziemskich z nieodległych Mikołajowic. Po ich śmierci przeszedł na własność najpierw wikariuszy, później kanoników tarnowskiej kolegiaty. W historii miasta zapisał się najpierw jako siedziba rektora pierwszej w Tarnowie szkoły średniej – Kolonii Akademickiej, działającej pod zwierzchnią władzą Uniwersytetu Krakowskiego, a następnie (od 1949 r. do dziś) jako budynek kompleksu Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie – pierwszej na ziemiach polskich tego typu placówki (założonej w 1888 r., przez rektora Seminarium tarnowskiego – ks. Józefa Bąbę).

Najcenniejszą częścią kolekcji Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie są dzieła gotyckiej sztuki cechowej szkoły krakowsko-sądeckiej. Pozostałe działy obejmują: tkalnice kościelne (ornaty, kapy, itp.) od czasów średniowiecza aż po wiek XIX; dział sztuki ludowej z obrazami malowanymi na szkło; „kolekcjonerski salon mieszczański”. Muzeum czynne codziennie, z wyłączeniem poniedziałków, bezpłatne.

Historia

Znaczące daty

- **1524** – przebudowa budynku przez Mikołajowskich
- **1527** – Mikołajowscy darują dom wikariuszom kolegiaty tarnowskiej
- **1547** – dom kupuje kanonik Marcin Błady
- **1554** – dom kupuje Mikołaj Łowczowski z Pleśnej
- **1578** – dom wraca w posiadanie kapituły
- **1639–1649** – w domu mieszka kanonik Szymon Starowolski, słynny historyk i pisarz, polihistor
- **1749** – za obietnicę remontu ks. Wojciech Kaszewicz obejmuje dom w dożywotnie użytkowanie
- **1753** – ks. Kaszewicz zapisuje część swojego majątku na utworzenie kolonii akademickiej – pierwszej szkoły średniej w Tarnowie
- **1760** – w domu zamieszkuje rektor erygowanej formalnie kolonii tarnowskiej
- **1791** – kamienica zostaje zarekwirowana na Fundusz Religijny
- **1904** – z budynku wyprowadzone zostają wszystkie szkoły
- **1930** – otwarte zostają Powiatowy Ośrodek Zdrowia oraz Muzeum Higieny
- **1947–1949** – remont i adaptacja na cele muzealne – dom włączony zostaje w kompleks budynków Muzeum Diecezjalnego

Współczesne wydarzenia

Kamienica Nikielsonowska, Pałac Sanguszków, Forum Nobilium (Sąd Szlachecki), Pałac Biskupi, Realność Tertilów (Pasaż Tertila)

Rynek 4

Powiązane nazwiska (rody)

Nikielsonowie, Sanguszkowie, Bem, bp Grzegorz Tomasz Ziegler, bp Leon Wałęga, Tadeusz Tertil

Odniesienie do historii

Własność rodziny Nikielsonów – Szkotów osiadłych w Tarnowie; pierwsza miejska rezydencja książąt Sanguszków; siedziba Sądu Szlacheckiego (Forum Nobilium) dla dawnego województwa krakowskiego, gdzie pracował Andrzej Bem, ojciec generała Józefa Bema; pierwsza siedziba biskupa tarnowskiego; dom Tadeusza Tertila, jednego z najważniejszych burmistrzów Tarnowa; siedziba BWA; siedziba Tarnowskiego Parku Doświadczeń

Dwupiętrowa, podpiwniczona kamienica z szerokofrontową klasycystyczną fasadą. Arkadowe korytarze od podwórza otwierają się na pasaż, który powstał z połączenia oficynami tej kamienicy z drugą, zbudowaną przy pl. Kazimierza Wielkiego. W trakcie ostatniego remontu w większości remontowanych pomieszczeń odkryto freski z XVIII, XIX i początków XX wieku.

Kamienica była własnością Nikielsonów, szkockiej rodziny mieszkającej w Tarnowie od czasów średniowiecza. Helena, ostatnia z rodu, wstępując do klasztoru Bernardynek w roku 1747 przekazała książętom Sanguszkom teren przy Rynku 4. Sanguszkowie odbudowali zrujnowaną pożarami kamienicę, zamieniając ją na swój pierwszy w Tarnowie miejski pałac. W roku 1787 Hieronim Sanguszko wynajął budynek władzom austriackim, które ulokowały w nim stworzony dla Galicji Zachodniej Sąd Szlachecki (tzw. Forum Nobilium). Jako adwokat pracował w nim Andrzej Bem, ojciec późniejszego generała Józefa Bema. Od roku 1826 do 1911, kamienica służyła biskupom tarnowskim za siedzibę, a od 1901 r. działało w niej tzw. Małe Seminarium. W historii miasta i domu zapisała się wizyta cesarza Franciszka Józefa, do której doszło w czerwcu 1855 r. W roku 1912, w atmosferze skandalu, właścicielem kamienicy został ówczesny burmistrz, Tadeusz Tertil. Przebudował i rozbudował tę kamienicę, a następnie połączył ją z drugą, którą wystawił od strony pl. Kazimierza Wielkiego, tworząc pasaż handlowy, który dziś nosi jego imię. Tadeusz Tertil, powszechnie uważany za jednego z najwybitniejszych włodarzy miasta, został upamiętniony pomnikiem, który w roku 2018 stanął przed kamienicą.

Tadeusz Tertil był pierwszym burmistrzem Tarnowa w niepodległej Polsce. Coroczne obchody Święta Niepodległości wiążą się z oddawaniem honorów jego osobie. W kamienicy po remoncie zostanie otwarty Tarnowski Park Doświadczeń, który zwiedzającym przybliżyć będzie świat nauki, przyrody i techniki.

Opis architektury

Znaczące daty

- **II poł. XVI w.** – budowa kamienicy z podcieniem
- **1747** – kamienica staje się własnością książąt Sanguszków
- **II poł. XVIII w.** – odbudowa w stylu klasycystycznym
- **1796–1826** – siedziba Forum Nobilium
- **1826** – kamienicę kupuje biskup Ziegler i przebudowuje na pałac biskupi
- **1855** – w kamienicy gości cesarz Franciszek Józef
- **1901** – bp Leon Wałęga zakłada Małe Seminarium
- **1912** – właścicielem zostaje Tadeusz Tertil
- **1913** – burmistrz łączy dwie kamienice, tworząc tzw. Pasaż Tertila

Historia

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody) Sanguszkowie; Józef Breinl von Wallerstern; Jakub Szela

Odniesienie do historii Miejska rezydencja książąt Sanguszków; siedziba CK Starostwa; niestawne miejsce kaźni ofiar Rabacji Galicyjskiej.

Opis architektury Trójskrzydłowa, trzypiętrowa kamienica o okazałej elewacji zwieńczonej trójkątnym frontonem. Utrzymana w stylu neobaroku. W narożnikach dwie bramy wjazdowe. Oś centralna na wysokości piętra podkreślona jest łukami w zwieńczeniach okien, tralkami oraz balkonem.

Historia Sprzedając władzom austriackim swoją kamienicę przy Rynku 4, Sanguszkowie

nie mieli w Tarnowie siedziby właściwej ich pozycji i za-
możności. Nie bywali tu zresztą zbyt często, powierzając
nadzór nad Hrabstwem Tarnowskim swoim zarządcom.
W ostatniej dekadzie XVIII w. książę Hieronim Sangusz-
ko zdecydował jednak o budowie nowego pałacu tuż
za murami miejskimi, na przedmieściu krakowskim. Po
tragicznej śmierci dwojga swoich dzieci, Sanguszkowie
przenieśli się do Tarnowa na stałe, rozpoczynając jed-
nocześnie budowę pałacu w pobliskich Gumniskach.
Kamienicę sprzedano zaborcom, którzy utworzyli tu sie-
dzibę cyrkułu i starostwa. W 1846 r, z inspiracji ówczes-
nych władz, w tym starosty tarnowskiego Józefa Breinla
von Wallerstern, miejscowi chłopci wystąpili przeciwko
szlachcie i dworskim oficjalistom. Rabacja najkrwawszy
przebieg miała właśnie w naszym regionie. Zniszczono
wówczas ok. 90% dworskich obiektów, a życie straciło
kilkę tysięcy osób. Martwych i rannych szlachciców zwo-
żono pod budynek starostwa, a Breinl za każdego wy-
płacał chłopom nagrodę. Plac Sobieskiego był cały ską-
pany we krwi. Budynek pełnił funkcję starostwa również
w wolnej Polsce. Dziś jest własnością prywatną.

Kamienica jest niedostępna, pozostaje jednak symbo-
lem jednego z najtragiczniejszych zdarzeń w polskiej hi-
storii, którego rocznice obchodzi się w Tarnowie do dziś.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- ➔ **1790–1799** – budowa pałacu
- ➔ **1825** – utworzenie siedziby cyrkułu, następnie obwodu i powiatu
- ➔ **1846** – przed budynek zwożone są ofiary rzezi galicyjskiej
- ➔ **ok. 1900** – przebudowa pałacu w stylu neobarokowym
- ➔ **31.10.1918** – przejście władzy w Tarnowie przez Państwo Polskie

Powiązane
nazwiska
(rody)

bp Leon Wałęga,
Tadeusz Tertil,
Jan Paweł II

Odniesienie
do historii

siedziba biskupa; siedziba Małego Seminarium; tarnowskie „okno papieskie”

Opis
architektury

Budynek dwupiętrowy na planie prostokąta, przebudowany według projektu Adolfa Juliusza Stapfa, budowniczego miejskiego. Elewacja na wysokości piętra wykonana licówką klinkierową. Dach na krokwostanie, pod nim dekoracyjne wykończenie. Nad oknami pierwszego piętra herby biskupie. Od strony zachodniej i północnej, oddzielony od ulicy wysokim murem z bramą wjazdową, znajduje się duży ogród.

Gdy handlowy Rynek stał się zbyt gwarny, a po założeniu Małego Seminarium również i miejsca zaczęło brakować, biskup Leon Wałęga zdecydował o konieczności zmiany siedziby. Po kilkuletnich poszukiwaniach zdecydował się na zakup nieruchomości przy ówczesnej ul. Chyzowskiej 7, do której przeniósł konwikt dla Małego Seminarium. Kamienica sąsiadowała z domem należącym do rodziny Silberpfennigów, którego wielką zaletą był przylegający okazałej wielkości ogród. Biskupowi nie udało się dogadać bezpośrednio z Silberpfennigami co do ceny nieruchomości, lecz w transakcji wspomógł go ówczesny burmistrz Tarnowa, Tadeusz Tertil. W porozumieniu z biskupem kupił dom od żydowskiej rodziny i dokonał z Funduszem Religijnym jego zamiany na kamienicę Rynek 4, dotychczasową siedzibę kurii i biskupa. Przebudowę domu zlecono bardzo zdolnemu i popularnemu budowniczemu miejskiemu, Adolfowi Juliuszowi Stapf, i już w listopadzie 1912 r. biskup Leon Wałęga wprowadził się do nowej siedziby. Jest to jedyny pałac na terenie Tarnowa, który nieprzerwanie pełni swoją oryginalną rolę. Tutaj nocował św. Jan Paweł II, gdy 9 czerwca 1987 roku przybył do Tarnowa, podczas swojej trzeciej pielgrzymki do ojczyzny.

W budynku znajduje się siedziba biskupa tarnowskiego. Z okna budynku do zebranych ludzi przemawiał papież Jan Paweł II podczas swojej wizyty w Tarnowie w 1987. Okno to na wzór krakowskiego nazywane jest Oknem Papieskim.

Historia

Znaczące daty

- **1911/1912** – zakup i przebudowa budynków
- **I i II WŚ** – w czasie okupacji w budynkach działa Wyższe Seminarium Duchowne
- **1963** – władze komunistyczne likwidują Małe Seminarium
- **1987** – wizyta papieża Jana Pawła II

Współczesne
wydarzenia

Powiązane
nazwiska
(rody)
Odniesienie
do historii

Józef Pędracki, Stanisław Waguza

Kontynuator tradycji bractw kurkowych; miejsce koncentracji uczestników przewrotu wojskowego w 1918 r.; siedziba BWA

Opis
architektury

Budynek w stylu neogotyckim, o tynkowanej fasadzie z ozdobnym fryzem arkadowym i krenelażami. W narożnikach smukłe wieżyczki. Główne wejście poprzedzone okazałym murowanym tarasem.

Historia

Tarnowskie Towarzystwo Strzeleckie było kontynuatorem idei bractw kurkowych, których głównym celem było szkolenie mieszczan do obrony na wypadek wojny. Wznowienie działalności bractw możliwe

było dopiero na podstawie dekretu Gubernium Galicyjskiego z 1845 r. Z oczywistych względów treningi odbywały się pod pozorem zajęć sportowych, które statut Towarzystwa określał następująco: „Celem towarzystwa jest wyłącznie przyzwyczajenie i w karby porządku ujęta rozrywka strzelaniem do tarczy”. W roku 1866 miasto darowało Bractwu Strzeleckiemu część folwarku Podwale Dyksońówka, na którego gruntach w tym samym roku powstał budynek strzelnicy. Największe zasługi dla jego budowy miał wiceprezes Towarzystwa i były burmistrz Tarnowa, Józef Pędracki, za co został uhonorowany tablicą pamiątkową umieszczoną przy wejściu. Równocześnie ze strzelnicą założony został również park miejski, do dziś ulubione miejsce rekreacji tarnowian. Towarzystwo Strzeleckie było miejscem kultywowania polskiej tradycji, organizatorem rocznic i obchodów patriotycznych oraz centrum kulturalnym. Odbywały się tutaj koncerty, odczyty i bale. W przeddzień odzyskania niepodległości, 30 października 1918 r., skoszarowanych zostało tutaj ok. 200 harcerzy Pogotowia Narodowego i członków Polskiej Organizacji Wojskowej, którzy następnego dnia wzięli udział w rozbrajaniu Austriaków i przejmowaniu władzy w mieście. W 2013 r. zakończył się trzyletni remont, po którym do Pałacyku wprowadziła się Galeria Miejska Biura Wystaw Artystycznych, jedna z najlepszych galerii współczesnych w Polsce.

BWA prowadzi galerię sztuki współczesnej, organizuje wystawy czasowe artystów polskich i zagranicznych. Prowadzi warsztaty dla dzieci i młodzieży. W swojej filii na dworcu głównym PKP w Tarnowie prezentuje stałą wystawę kolekcji MFMSW.

Znaczące daty

- 1866 – oddanie do użytku
- 1918 – skoszarowanie uczestników przewrotu wojskowego
- 2013 – przeniesienie siedziby BWA

Współczesne
wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody)

Polityński,
Nalepa, Goldman,
Drillich, Poetschke

Odniesienie do historii

Projekt jednego z najwybitniejszych budowniczych miejskich – Karola Polityńskiego mł.; pałac fabrykantów; tarnowscy Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata

Opis architektury

Parterowy, murowany budynek na planie prostokąta, podpiwniczony, w stylu neogotyckim, z dwoma bocznymi ryzalitami od frontu i ośmioboczną narożną wieżą od strony wschodniej. Szczyty ścian wieńczą krenelaże. Obrazowania otworów okiennych i drzwi zakończone ostrołukowo z dekoracjami imitującymi maswerki.

Pałacyk zaprojektował Karol Polityński młodszy, dla braci Nalepów herbu „Zaremba”. Franciszek był zarządcą lasów książąt Sanguszków, natomiast Tomasz – rotmistrzem wojsk cesarsko-królewskich, właścicielem Siemiechowa. Na początku XX w. upadły przedsięwzięcia Tomasza – pobliska cegielnia, kaflarnia i fabryka świec. Zrozpaczony rotmistrz odebrał sobie życie, wieszając się w pałacowej wieży. Nowym właścicielem majątku i pałacu została żydowska rodzina Goldmanów. Efraim, nestor rodu, zarządzał majątkiem ze zmiennym szczęściem. W trakcie pierwszej wojny światowej rosyjskie samoloty zbombardowały cegielnię i przyległe budynki. Rodzina uciekła do Wiednia i wróciła dopiero po ucieczce Rosjan. W wolnej Polsce interesy Efraima również nie szły dobrze. Choć sam był uważany za mądrego i zaradnego przedsiębiorcę, wszedł w spółkę z nieuczciwymi kontrahentami, tracąc cały majątek. Goldmanowie musieli utrzymywać się z małego gospodarstwa i wynajmu pałacowych pokoi, gdyż całe zyski z fabryki szły na spłatę długów. Jednym z najemców została rodzina Poetschke – spolszczeni Niemcy z okolic Poznania, którzy do Tarnowa przyjechali za pracę. Hubert, żołnierz spod Verdun, Legionista i uczestnik wojny polsko-bolszewickiej jako fachowiec młynarstwa dostał posadę w najnowocześniejszym wówczas młynie w Galicji – u Szancera. Syn Huberta, Jerzy, zaprzyjaźnił się z córką Goldmanów – Blanką. Tuż przed wybuchem II wojny światowej Efraimowi udało się spłacić ostatnie długi. Goldmanów wykwaterowano na ul. Lwowską, a Poetschke do kamienicy przy Kołłątaja 9. W pałacu zamieszkała rodzina Ślęzaków z Wadowic. Niemcy systematycznie likwidowali społeczność żydowską Tarnowa. Taki los spotkał również rodzinę Goldmanów. Ocalała jedynie Blanka, która ostrzeżona przez Jerzego ukryta się przed masakrą, jaką Niemcy zgotowali Żydom 11 czerwca 1942 r. Jerzy postanowił pomóc Blance, organizując dla niej dokumenty na nazwisko Marysia Leciejewska, przyjmując ją do swego domu, a także organizując schowek w piwnicy. Za tę pomoc pan Jerzy został uhonorowany przez Instytut Pamięci Yad Vashem w Jerozolimie medalem Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata.

Budynek jest obecnie siedzibą Urzędu Stanu Cywilnego.

Historia

Znaczące daty

- **1860–1866** – budowa
- **początek XX w.** – budynek kupują Goldmanowie
- **lata 20 XX w.** – mieszkanie w willi wynajmuje rodzina Poetschke
- **1939** – willę zajmują Niemcy

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody)

Sanguszkowie

Odniesienie do historii

Ostatni prywatni właściciele Tarnowa; Polski Biegun Ciepła; Arabi tarnowskie

Opis architektury

Zbudowany na najwyższym wzniesieniu w parku. Nie jest znany jego oryginalny wygląd, po przebudowach zaś jest to budynek częściowo podpiwniczony, klasycyzujący z elementami eklektycznymi. Pałac stanowią dwie bryły – wyższa zachodnia i jednopiętrowa wschodnia, połączone przewiązką. Przed podjazdem od strony północnej portyk filarowo-kolumnowy, dziś główne wejście do szkoły. Od strony zachodniej dobudowana neogotycka kaplica.

Gdy po trzecim rozbiórze Polski i śmierci dwojga swoich dzieci, Doroty i Józefa, Sanguszkowie zdecydowali o przeprowadzce na stałe do swoich dóbr w Hrabstwie Tarnowskim, potrzebowali odpowiedniej dla swego stanu rezydencji. Gumniska w owym czasie były zaledwie podmiejską wsią, siedzibą zarządcy, niemniej jednak na tyle blisko Tarnowa, że wydały się księciu odpowiednie. Dwór i park powstały równocześnie z całym systemem dróg komunikujących nową posiadłość ze światem. Do połowy XIX w. Gumniska były już okazałą rezydencją pałacowo-parkową. Pierwsza rozbudowa pałacu przypadła na lata 1830, kolejne modernizacje miały miejsce pod koniec XIX i na początku XX w. W ich efekcie powstały budynki towarzyszące, jak oranżeria, wozownia, ujeżdżalnia itp. W trakcie rabacji chłopskiej i powstania styczniowego w pałacu funkcjonował lazaret – tymczasowy szpital dla rannych. Tutaj też od listopada 1914 r. do maja 1915 r. stacjonował garnizon wojsk rosyjskich. Sanguszkowie gościli tutaj wybitne postacie polskiego życia kulturalnego. Bywali tutaj Aleksander Fredro, Zygmunt Krasiński czy Wincenty Pol. Gumniska odwiedzili także członkowie dynastii panującej – arcyksiążę Karol Ludwik Habsburg i arcyksiążę Rudolf Habsburg. Lata przed II WŚ to okres świetności słynnej gumniskiej hodowli koni arabskich, do której książe sprowadzał zwierzęta z Arabii Saudyjskiej. Niestety, z początkiem II WŚ Sanguszkowie wyemigrowali. Pałac i park zostały okradzione i podupadły. Część zbiorów przejęło Muzeum Okręgowe w Tarnowie.

Aktualnie pałac zajmuje Zespół Szkół Ekonomiczno-Ogródniczych i wstęp do niego jest ograniczony. Natomiast park jest miejscem wielu imprez dla lokalnej społeczności – zarówno latem, jak i zimą.

Historia

Znaczące daty

- ➔ **1799** – rozpoczęcie budowy pałacu
- ➔ **1834** – pierwsza rozbudowa
- ➔ **1846 i 1863** – prowizoryczny szpital dla powstańców
- ➔ **1886 i 1887 r.** – odwiedziny arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga, młodszego brata cesarza Franciszka Józefa oraz arcyksięcia Rudolfa Habsburga, jedynego syna cesarza
- ➔ **XIX/XX w** – dalsze rozbudowy
- ➔ **lata 20 XX wieku** – przy pałacu funkcjonuje słynna hodowla koni arabskich

Współczesne wydarzenia

Dyrektorówka / Pałac Kwiatkowskiego / Willa Mościckiego / Dom Chemika

ul. Jarzębinowa 9

Powiązane nazwiska (rody)
Zwiastocki,
Kwiatkowski, Mościcki,

Odniesienie do historii
mieszkanie dyrektorów największego zakładu przemysłowego

Opis architektury
Jednopiętrowy, modernistyczny budynek na planie prostokąta. Wzorowany na Pałacu w Łazienkach, powstał w biurze projektowym warszawskiego architekta Konrada Kłosa. Podzielony był na część służbową, prywatną i gospodarczą. Wewnątrz z pierwotnego wystroju zachowało się niewiele elementów, w tym dwa kominki, fragmenty boazerii i sztukaterii oraz wyposażenie gabinetu E. Kwiatkowskiego z biurkiem. Wolnostojący,

jednopiętrowy, o trzech osiach, dwutraktowy, z częściowym podpiwniczeniem, z wykuszem od wschodu. W elewacji ryzality z czterokolumnowymi portykami; gzyms z balustradami tralkowymi oraz kamiennymi wazonami.

Cała dzisiejsza dzielnica Mościce powstawała w duchu tzw. miasta-ogrodu – koncepcji brytyjskiego architekta samouka Ebenezera Howarda. Część mieszkalna powstającej fabryki związków azotowych budowana była równolegle z samym zakładem. Dom dyrektora był jednym z pierwszych, który został ukończony – jeszcze przed oddaniem fabryki. Tutaj pracował i mieszkał wraz z całą rodziną dyrektor zakładów azotowych. Jego pierwszym mieszkańcem był Tadeusz Zwiastocki, następnie Romuald Wowkonowicz i wreszcie przyszły premier Eugeniusz Kwiatkowski. Budynek pełnił funkcję biura dyrektora do czasu wybudowania nowej siedziby zarządu, później do wybuchu II WŚ służył jako elegancki hotelik. Zgodnie z opisem z Bilansu otwarcia Państwowej Fabryki Związków Azotowych, dom dyrektora był „pokryty blachą cynkowaną, wyprawa sztucznym kamieniem, 8 pokoiów, 2 pokoje służbowe, 1 spiżarnia, 2 łazienki, 4 kłozety, hał, garderoba, kuchnia, korytarz, pasaż, klatka schodowa, 2 balkony, taras, ganek.” Obok znajdowały się ciepłarnia, budynki gospodarcze i garaż oraz tzw. Małpi Gaj. W czasie wojny urzędował tu niemiecki dyrektor fabryki. Po II WŚ, Mieściły się tu m.in. harcówka ZHP, Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, Koło Emerytów i Rencistów czy filie Politechniki Krakowskiej oraz Akademii Górniczo-Hutniczej. Po roku 1989, budynek wrócił pod zarząd Zakładów Azotowych.

Obecnie budynek pełni funkcję reprezentacyjną – są tu m.in. gabinet prezesa zarządu Grupy Azoty SA i biura departamentu korporacyjnej komunikacji. Corocznie organizowany jest Dzień Chemika, w trakcie którego obiekt jest udostępniany do zwiedzania.

Znaczące daty

- 1928 – budowa
- 1931 – 1935 – mieszka tu Eugeniusz Kwiatkowski
- sierpień 1931 – wizyta prezydenta Ignacego Mościckiego (przy okazji X Zjazdu Legionistów Polskich)
- 1932 – Kwiatkowski pisze tutaj „Dysproporcje – rzecz o Polsce przeszłej i obecnej”
- 2010-2011 – generalny remont

Historia

Współczesne wydarzenia

Powiązane
nazwiska
(rody)
Odniesienie
do historii

Ramułt, Bogusz, Onitsch

jeden z ostatnich dworów podmiejskich, pierwsze Muzeum Romskie w Europie, Tabor Pamięci

Opis
architektury

Parterowy dworek podmiejski o cechach baroku prowincjonalnego. Łamany dach kryty gontem, z lukarną umieszczoną nad wejściem. Dwutraktowy, na planie prostokąta, z amfiladowym układem pomieszczeń. W podwórzku, dawnym ogrodzie, znajduje się zabytkowy spichlerz z końca XVIII w. Kamienny parter wspiera drewniane piętro konstrukcji zrębowej i galerię, na którą prowadzą schody z drewna.

Zbudowany w drugiej połowie XVIII w. na terenie ówczesnej wsi Strusina dwór był najprawdopodobniej częścią podmiejskiego folwarku Sanguszków. Pierwotnie otaczał go duży ogród, którego mała część tworzy dzisiejszy dziedziniec. Przez lata stanowił mieszkanie szanowanych rodzin tarnowskich. Mieszkańcy miasta zwali go Onitschówką, od nazwiska Onitsch – właścicieli dworu od drugiej połowy XIX w. Pozostawał w rękach rodzinnych do początku XX w., gdy Waleria Onitsch z córkami zdecydowała się sprzedać dwór miastu z przeznaczeniem parceli na teatr miejski. Powstał nawet jego projekt, którego autorem był Jan Zawiejski, twórca Teatru Słowackiego w Krakowie. Budowę zatrzymał brak funduszy w kasie miejskiej. Do połowy lat 20 XX w. w Onitschówce działał „ogród dziecięcy”, czyli przedszkole prowadzone metodą freblowską. Magistrat planował również utworzyć tutaj Muzeum Miejskie, uwzględnione nawet na planie z roku 1927, lecz i ten pomysł nie został zrealizowany. Dopiero po kapitalnym remoncie w 1984 r., zlokalizowano tu placówkę Muzeum Etnograficznego, kojarzoną przede wszystkim z pierwszej na świecie, jedynej w Europie i Polsce stałej ekspozycji poświęconej historii i kulturze Romów. Muzeum Romskie, lub jak sami zainteresowani mówią – Cygańskie, jest autorskim dziełem wieloletniego dyrektora Muzeum Okręgowego w Tarnowie – Adama Bartosza. Cyganiana gromadzone od czasu pierwszej wystawy w 1979 r. znalazły swoje stałe miejsce we wnętrzach Onitschówki. Dopelnieniem ekspozycji jest kolekcja wozów taborowych umiejscowiona na dziedzińcu. Jednym z najważniejszych wydarzeń muzealnych jest organizowany od 1996 r. „Tabor Pamięci”, którego uczestnicy odwiedzają miejsca kaźni Cyganów, których Niemcy dopuścili się w czasie II WŚ.

Muzeum słynie z pierwszej stałej wystawy poświęconej historii i kulturze Romów. Na dziedzińcu znajduje się kolekcja oryginalnych wozów taborowych. Drugą część ekspozycji stanowią zbiory etnograficzne z regionu. Muzeum organizuje również w Zaliptu coroczny konkurs Malowana Chata.

Historia

Znaczące daty

- **II poł. XVIII w.** – budowa kompleksu
- **koniec XIX w.** – zakup dworku przez Władysława Onitscha
- **1979** – początek kolekcji romskiej
- **1984** – utworzenie Muzeum Etnograficznego
- **1990** – otwarcie wystawy Romowie. Historia i kultura
- **1996** – pierwszy Tabor Pamięci

Współczesne
wydarzenia

**Powiązane
nazwiska
(rody)**

Kopaczyński,
Nidecki, Czajka

**Odniesienie
do historii**

jeden z ostatnich dworów podmiejskich,
siedziba delegatury Wojewódzkiego Kon-
serwatora Zabytków

**Opis
architektury**

Dworek o charakterze klasycystycznym. Oryginalnie drewniany, dziś murowany z cegły z zachowanymi częściowo ścianami z drewna w narożniku południowo-wschodnim. Główna część budynku zbudowana na planie prostokąta. Parterowy, dwutraktowy, z nowszą przybudówką od północy, której wnętrza mają układ amfiladowy. Od strony północnej znajduje się niewielki dziedziniec, ograniczony

dobudówką, a od zachodu ogrodzeniem z bramą wjazdową. Od strony ul. Konarskiego znajduje się niewielki portyk wsparty na czterech doryckich kolumnach z trójkątnym szczytem. Dach czterospadowy, kryty gontem.

Dworek został zbudowany na terenie wsi Zabłocie w początkach XIX w. Wschodnią część wsi, która stanowiła przedmieście Tarnowa, kupili w 1808 książęta Sanguszkowie. Kolejnymi właścicielami dworku byli Antoni Kopaczyński, po którym dziedziczyły Jadwiga i Stefania Nideckie oraz Józefa z Nideckich Georgeon. W 1923 roku dworek kupili Józef i Helena Czajkowie wraz z jej ojcem, Janem Sworznem, od którego dziesięć lat później Helena Czajka odkupiła część własności. Józef Czajka był inżynierem geodetą, absolwentem Politechniki Lwowskiej, radcą skarbowym w Krakowie, prezesem Towarzystwa Geodetów we Lwowie. Brał udział w I wojnie światowej i wojnie 1918-1921, w 16 pp, 56 pp i 7 pułku piechoty Legionów. Odznaczony został dwukrotnie Krzyżem Walecznych i Srebrnym Krzyżem Zasługi. W roku 1939 został mianowany dowódcą obrony Tarnowa. Trafił do niewoli sowieckiej i w kwietniu 1941 r. został rozstrzelany w Katyniu. Przez całą wojnę jego żona Helena niósła pomoc osadzonemu w tarnowskim więzieniu. W połowie lat 1970. rodzina Czajków odsprzedała dworek skarbowi państwa.

Obecnie w dworku Nideckich mieści się tarnowska delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Historia

Znaczące daty

- **pocz. XIX w.** – budowa dworu
- **II poł XIX w.** – właścicielem zostaje Antoni Kopaczyński, po którym dziedziczą panie Nideckie
- **1923** – dworek kupują Józef i Helena Czajkowie
- **1941** – Józef Czajka ginie rozstrzelany w Katyniu
- **1975** – budynek nabywa Skarb Państwa

Współczesne wydarzenia

Zamek Tarnowskich / Ruiny Zamku / Ruiny na Marcince

ul. Wypoczynkowa

Powiązane nazwiska (rody) Tarnowscy, Ostrogscy, Sanguszkowie, Jan Zapolya

Odniesienie do historii Gniazdo rodowe Tarnowskich, siedziba właścicieli miasta, wspaniała biblioteka, „Stolica Węgier”

Opis architektury Dzisiejsze ruiny ukazują zarysy tzw. zamku wysokiego oraz ceglane mury arsenału. W czasach świetności był to jednak jeden z największych zamków w kraju ze 100 izbami i kaplicą. Oryginalnie podzielony na część mieszkalną (zamek wysoki) i gospodarczą (przygródek), do której prowadził most zwodzony. Jako jeden z nielicznych zamków rycerskich posiadał cylindryczną wieżę. Przebudowany w latach 1519-1527 w duchu renesansu

przez hetmana Jana Tarnowskiego, zyskał dodatkowe ufortyfikowania.

Budowa zamku rozpoczęła się dwa lata przed oficjalną lokacją Tarnowa. Spycimir, założyciel miasta i fundator zamku, był jednym z najbardziej zaufanych doradców króla Władysława Łokietka i jedną z najwybitniejszych postaci ówczesnej Polski. Swoją rezydencję ulokował na wzgórzu zwanym dziś górą św. Marcina, północnej krawędzi Karpat, ok. 2 km od centrum miasta. W momencie powstania była to prawdopodobnie największa świecka rezydencja w Polsce. Kolejni właściciele Tarnowa rozbudowywali i przebudowywali zamek, wzmacniając zarówno jego funkcje obronne i administracyjne, jak i użytkowe. Po spustoszeniach poczynionych przez Węgrów podczas najazdu w roku 1441, został odbudowany przez Jan Amora z Tarnowa, który drewniane zabudowania przygródka zastąpił murowanymi. Szczyt potęgi i świetności rezydencji przypadł na czas rządów wielkiego dowódcy wojskowego, a jednocześnie wszechstronnego humanisty – hetmana Jana Tarnowskiego. Po przebudowie w stylu renesansowym zamek zyskał zarówno najnowocześniejsze fortyfikacje, jak i najwyższej próby wystrój i wyposażenie. Słynął ze wspaniałej biblioteki, gościł najwybitniejszych przedstawicieli „złotego wieku” w Polsce oraz koronowane głowy. W roku 1528, niemalże przez pół roku, na zamku urzędował król Jan Zápolya, który walczył o węgierski tron z Ferdynandem Habsburgiem. Po śmierci hetmana Tarnowskiego a później jego syna Jana Krzysztofa, całe Hrabstwo Tarnowskie wraz z zamkiem przeszło w ręce Wasyla Ostrońskiego, męża Zofii, córki hetmana. Roszczący sobie prawo do majątku Stanisław Spytek Tarnowski najechał zamek zbrojnie, zdobywając go i łupiąc, niszcząc przy tym bezcenne zbiory biblioteczne. Spór rozstrzygnąć musiał król Zygmunt II August, który przyznał całość dóbr Ostrogskim, lecz zamek już nigdy nie odzyskał blasku. Za Sanguszków został ostatecznie opuszczony, a rozebrane mury posłużyły do budowy kościoła Bernardynek, dziś Bernardynów.

Stowarzyszenie Zamek Tarnowski organizuje cyklicznie „Zamkomanie”- imprezy prezentujące i przybliżające zwyczaje i obyczaje z czasu świetności zamku, w tym pokazy tańców, turnieje rycerskie, pokazy rzemiosła i sztuki kulinarnej.

Historia

Znaczące daty

- **1328-1331** – budowa
- **1331** – konsekracja kaplicy zamkowej przez biskupa Krakowskiego Jana Grotowica
- **1362 i 1364** – na zamku gości król Kazimierz Wielki
- **1392 i 1424** – na zamku gości król Władysław Jagiełło
- **1528** – zamek zostaje oddany do dyspozycji króla Węgier Jana Zápolyi, walczącego o odzyskanie tronu
- **1537** – na zamku gości król Zygmunt Stary z królową Boną
- **1570** – w „wojnie tarnowskiej” zamek zostaje złupiony i zniszczony
- **1723** – zarządca dóbr tarnowskich opuszcza zamek przenosząc się do Gumnisk
- **1747** – Janusz Aleksander Sanguszko zezwala na rozebranie murów na materiał do budowy kościoła Bernardynek
- **1848** – rozpoczęcie sypania kopca ku czci ofiar rabacji 1846

Współczesne wydarzenia

Dwór w Łęgu Tarnowskim/ Pałac Mięcińskich

ul. Tarnowska 158, Łęg Tarnowski

Powiązane
nazwiska
(rody)
Odniesienie
do historii

Józef Mięciński, Jan Zborowski

Siedziba szlachecka, budynek zajmowany przez rozmaite instytucje, obecnie siedziba szkoły.

Opis
architektury

Budynek eklektyczny z elementami neorenesansowymi, pokryty czterospadowym dachem. Elementem zabudowy jest czterokondygnacyjna wieża zwieńczona strzelistym hełmem. Do posiadłości prowadzi alejka obsadzona geometrycznie przyciętymi krzewami bukszpanu, zakończona kolistym podjazdem. Na froncie budynku znajduje się trójarkadowy portyk wgłębny wsparty na dwóch kolumnach, nad którym znajduje się galeria z dekoracją

sgraffitową na ścianach. Zewnętrzne ściany dworu oraz wieży zdobi obiegający je fryz ozdobiony przedstawieniami zwierząt. Okna i drzwi wzbogacone szeregiem wyobrażeń twarzy kobiecych i męskich, stworów morskich, lwich głów. Naroża budynku zawierają wizerunki herbów: Jelita rodu Dobrzyńskich oraz Poraj Mięcińskich.

Dwór powstał w XIX wieku według projektu Sławomira Odrzywolskiego i szybko został przekazany, jako wiano Janowi Zborowskiemu. Pozostawał on w rękach jego potomków aż do 1945r., kiedy to został przejęty przez władzę komunistyczną. Pod nowym zarządem był siedzibą rozmaitych instytucji, planowano z niego uczynić ośrodek szkoleniowo wypoczynkowy, jednak przemiany ustrojowe uniemożliwiły zrealizowanie tych planów i w 1988r. został zamieniony w budynek szkoły.

Obecnie znajduje się tam filia szkoły Szkoły Podstawowej im. Ojca Św. Jana Pawła II w Łęgu Tarnowskim (wcześniej gimnazjum). Zabytek jest objęty programem „Dni dziedzictwa” udostępniającym go czasowo do zwiedzania.

Historia

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **1885** – Początek budowy dworu.
- **1892** – Oddanie dworu do użytku.
- **1896** – Przekazanie siedziby w wiano Janowi Zborowskiemu.
- **1945** – Odebranie pałacyku rodowi Zborowskich przez władzę państwa.
- **1988** – Przekazanie budynku szkole.

Powiązane nazwiska (rody)

Bossowski herbu Ślepowron.

Odniesienie do historii

Siedziba szlachecka, obecnie obiekt hotelowo-restauracyjny

Opis architektury

Dwór klasycystyczny zbudowany na planie prostokąta z łamanym dachem i portykiem wspartym na dwóch kolumnach. Budynek otoczony 3,5 hektarowy park, dwa stawy oraz będący pomnikiem przyrody blisko 1000 letni dąb. Pod zachodnią częścią dworu znajdują się zachowane XVII wieczne piwnice ze sklepionymi żaglastymi.

Początki dworu sięgają XVII wieku, budynek został przebudowany w wieku XVIII zyskując obecną klasycystyczną formę. W 1882 r. posiadłość stała się własnością rodu Bossowskich herbu Ślepowron. W wyniku reformy rolnej dwór został przejęty przez państwo, zaś przynależące do niego włości rozparcelowane. Rozpoczęło to okres dewastacji posiadłości, który zakończył się w 2002r., kiedy to prywatni właściciele rozpoczęli proces przystosowania budowli do jej obecnej funkcji.

Obecnie znajduje się tam placówka hotelowo restauracyjna.

Historia

Znaczące daty

- **XVII wiek** – Powstanie najstarszej części dworu istniejącej do dziś (piwnic).
- **XVIII wiek** – Powstanie dworu w obecnej formie.
- **1882** – Obiekt przechodzi we władanie rodu Bossowskich herbu Ślepowron.
- **1945** – Dwór przekazany Gromadzkiej Radzie Narodowej w efekcie reformy rolnej.
- **2002** – Wykupienie budynku przez właścicieli prywatnych, początek jego renowacji.
- **2005** – Zakończenie renowacji, oddanie budynku do użytku.
- **1988** – Przekazanie budynku szkole.

Współczesne wydarzenia

Dwór w Zgłobicach, Dwór Prezydencki Boutique Hotel & SPA

ul. Dworska 1, Zgłobice

Powiązane nazwiska (rody)

Jerzy Adam Marszałkowicz,
Jerzy Turnau,
Jan Dębski.

Odniesienie do historii

Siedziba szlachty, obecnie obiekt hotelowo-restauracyjny.

Opis architektury

Dwór klasycystyczny zbudowany na planie prostokąta.

Historia

Początki dworu sięgają XIX wieku; w 1924 dziedziczka posiadłości Zofia Turnau pobrała się z późniejszym pierwszym prezydentem Tarnowa Adamem Marszałkowiczem (stąd nazwa „prezydencki”). W czasach drugiej wojny światowej działała tutaj domowa fabryka produkująca granaty, wspierająca

działalność zbrojną AK. Było to powodem chęci zagrabienia majątku przez władze państwowe. Posiadłość była odbierana i zwracana aż do 2007 r. kiedy to nastąpił ostateczny zwrot. Trzy lata później posiadłość znalazła nowego właściciela, który przekształcił ją w placówkę hotelowo-restauracyjną.

Obecnie znajduje się tam placówka hotelowo-restauracyjna.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **XIX wiek** – Powstanie dworu.
- **1924** – Zofia Turnau (właścicielka posiadłości) wychodzi za Jerzy Adam Marszałkowicz.
- **1945** – rozpoczął się proces nacjonalizacji dworu i parcelizacji otaczających go ziem, który ze względu na różne przepisy prawne trwał do 2007 r.
- **2007** – Ostateczny zwrot posiadłości.
- **2010** – Wykupienie posiadłości przez Tadeusza Rzońca, początek restauracji posiadłości.
- **2017** – Ukończenie renowacji, oddanie budynku do użytku.

Powiązane nazwiska (rody) Ignacy Paderewski, Kodrodębscy

Odniesienie do historii Miejsce związane z wybitną osobistością, miejsce organizacji imprez kulturalnych, obiekt muzealny, placówka hotelowa.

Opis architektury Dwór klasycystyczny zbudowany na planie prostokąta, kryty dwuspadowym dachem. Posiadłość otoczona rozległym 16-hektarowym, posiadającym liczne malownicze zakątki oraz kilkusetletnie drzewa, parku.

Historia Dwór powstał w 1833 r. w początkowym okresie często zmieniał właścicieli, aż

do 1897 r. kiedy to stał się on własności kompozytora i męża stanu Ignacego Paderewskiego. Zlecił on szereg inwestycji mających na celu rozwój posiadłości. Starał się również spraszać do niej gości zagranicznych. Niestety mimo poniesionych wysiłków posiadłość przynosiła coraz większe straty, co poskutkowało jej sprzedażą. W 1945 r. dworek został przejęty przez państwo. Początkowo znajdowała się tam szkoła podstawowa, później szkoła rolnicza, a ostatecznie magazyn; skutkowało to postępującą dewastacją posiadłości. Sytuacja zmieniła się po przejęciu posiadłości przez Tarnowskie towarzystwo muzyczne i utworzenia tam Centrum Paderewskiego. Od tamtego czasu miejsce to łączy różne funkcje; jest hotelem, muzeum oraz miejscem odbywania się licznych wydarzeń kulturalnych o charakterze muzycznym.

Liczne wydarzenia muzyczne, spośród których należy wymienić „Dni Pamięci Muzyki Paderewskiego”, „Dni muzyki polskiej”, „Muzycznych Spotkaniach u Paderewskiego” oraz organizowany co dwa lata festiwal muzyki kameralnej „Bravo Maestro”. Centrum prowadzi również działalność muzealną, edukacyjną; mieści się w nim hotel oraz wystawa poświęconie osobie wybitnego kompozytora.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- ➔ **1833** – Powstanie dworu.
- ➔ **1897** – Zakupienie dworu przez Ignacego Jana Paderewskiego.
- ➔ **1903** – Sprzedanie dworu rodowi Kodrodębskich.
- ➔ **1912** – Sprzedaż dworu Stanisławowi Nowakowi.
- ➔ **1945** – Przejęcie posiadłości przez władzę państwową.
- ➔ **1980** – Objęcie dworu oraz parku ochroną.
- ➔ **1998** – Oddanie posiadłości pod zarządek Centrum Paderewskiego Tarnów.

Powiązane nazwiska (rody)
 Spycimir Leliwita,
 Anna z Sieniawskich Jordanowa,
 Karol Lanckoroński.

Odniesienie do historii
 Budowla warowna, miejsce prac archeologicznych i renowacyjnych, miejsce wydarzeń rekonstrukcyjnych z zakresu „historii żywej”.

Opis architektury
 Zamek pierwotnie zbudowany w stylu gotyckim, później przebudowany w stylu renesansowym. Obecnie istniejące ruiny są pozostałością dawnej zamkowej z nadal widocznym, zasypianym wejściem do ciągnących się niegdyś pod warownią lochów. Częściowo zachowały się również dawne mury warowni.

Początki zamku sięgają czasów Spytka z Melsztyna, który rozpoczął proces budowy zamku w 1347 r. Od ukończenia, posiadłość otaczały liczne legendy, jedne opowiadały, że przez pewien czas zamieszkiwała w nim bł. Kinga; inne, że pod zamkiem znajdują się rozległe podziemne korytarze i ukryte w nich skarby strzeżone przez lokalne diabły, czarty i sukuby. Najdłuższym takim tunelem miało być podziemne przejście prowadzące do odległego o 3 km klasztoru należącego do zakonu reformatorów w Zakliczynie. Opowieści o takich tunelach nie są niczym nowym, warto tu wspomnieć, iż podobny miał łączyć zamek na wzgórzu św. Marcina z Opactwem Bernardynów w Tarnowie. Zamek w Melsztynie ma również własną zjawę rycerza, uważaną za ducha Spytka III z Melsztyna poległego w bitwie pod Grotnikami. W XV wieku warownia uchodziła za centrum lokalnego ruchu husyckiego, dokonano w nim również zmian przystosowujących warownię do zmieniających się warunków pola walki. W 1511 r. posiadłość została zakupiona przez Mikołajowi z Jordanów. Warownia obrosła się przed wojskami Karola Gustawa podczas Potopu szwedzkiego, jednak później została zdobyta przez konfederatów Barskich i zdewastowana. W późniejszym okresie ruiny były często odwiedzane przez różnych łowców skarbów, zanęconych pogłoskami o ukrytych kosztownościach oraz ludzie wykorzystujący ruiny jako źródło budulca; prowadziło to do dalszej degradacji budowli, co ostatecznie poskutkowało między innymi zawaleniem się gotyckiego stołpu. Częściową ochronę budowli zagwarantował zakaz dalszego pozyskiwania kamienia z ruin. W XIX wieku Karol Lanckoroński starał się objąć ruiny ochroną, między innymi poprzez założenie schroniska dla turystów na dawnym zamkowym dziedzińcu. Jego działania kontynuuje obecny właściciel posiadłości – gmina Zakliczyn, będąca również patronem odbywających się na nim imprez historycznych.

Imprezy o charakterze historycznym takie jak biesiada rycerska w Melsztynie. Jest to też plan zdjęciowy do serialu „Korona Królów”.

Historia

Znaczące daty

- **1347** – Początek budowy zamku.
- **1364** – Wydanie aktu erekcyjnego zamkowej kaplicy.
- **1461** – Przebudowa zamku w celu przystosowania go do walki z użyciem broni palnej.
- **1511** – Zamek w Melsztynie zostaje zakupiony przez rodzinę Jordanów.
- **1546** – Początek przebudowy warowni w stylu renesansowym.
- **1770** – Zdobycie zamku przez konfederatów barskich, a później również przez wojska rosyjskie, zrujnowanie obiektu.
- **1789** – Początek rozbioru murów w celu pozyskania budulca.
- **1846** – Zawalenie się gotyckiego stołpu.
- **1848** – Zakaz dalszej rozbioru murów przez władze zaborcze.
- **1885** – Powstanie na dziedzińcu dawnej warowni „schroniska melsztyńskiego”, przeznaczonego do zapewnienia opieki turystom.
- **1886** – Zamek przestaje być własnością rodziny Lanckorońskich.
- **2004** – Przejęcie ruin zamku przez gminę Zakliczyn.

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody)
 Wincenty Witos,
 Stanisław Mierzwa

Odniesienie do historii
 Miejsce zamieszkania znanej osobistości, obecnie muzeum.

Opis architektury
 Muzeum składa się z dwóch części: rodzinnego domu działacza oraz późniejszego gospodarstwa. Rodzinny dom stanowi typowy przykład podmiejskiego budownictwa pierwszej połowy XIX wieku z okolic Tarnowa. Dach kryty słomą, dwuspadowy, ściany wylepiane gliną. Druga część składa się z pięciu budynków stanowiących niegdyś gospodarstwo Witosów, pośrodku których stoi studnia z żurawiem. Cały kompleks jest typowym

przedstawicielem tego typu budownictwa dla ziemi tarnowskiej.

Dom rodzinny Witosza wzniesiony w 1815 r. był niewyróżniającym się budynkiem wiejskim. Witos wraz z żoną zamieszkali później w gospodarstwie wybudowanym na terenie działki pierwotnie będącej własnością żony Wincentego Witosza. Znajdujące się na niej obecnie zabudowania zostały wzniesione przez Witosza w latach 1905–1913. Obecnie funkcjonujące muzeum powstało głównie dzięki również upamiętnionemu na wystawie działaczowi ludowemu i przyjacielowi Witosza: Stanisławowi Mierzwie. Wiele obiektów widocznych dzisiaj, jako eksponaty zostało przekazanych przez rodzinę Witosza.

Obecnie w budynku mieści się filia Muzeum Okręgowego w Tarnowie poświęcona życiu i działalności Wincentego Witosza, wraz z salą poświęconą Stanisławowi Mierzwie.

Historia

- Znaczące daty**
- **1814** – Wzniesienie rodzinnego domu Witosza.
 - **1905** – Początek wznoszenia zabudowań „Nowej Zagrody”.
 - **1971** – Początek działalności muzeum.
 - **1998** – Ostateczna renowacja budynku, przekazanie całego domu na muzeum.

Współczesne wydarzenia

Spichlerz dworski w Ryglicach

ul. Tarnowska 29, Ryglice

Powiązane nazwiska (rody)

Walenty Awkiewicz

Odniesienie do historii

Zabytkowa budowla, centrum folklorystyczne, miejsce odbywania się warsztatów.

Opis architektury

Drewniany piętrowy budynek konstrukcji zrębowej kryty gontem. Obecny wygląd budowli jest odzwierciedleniem jego przedstawienia na zachowanej fotografii z 1915 r. Budynek posiada balkon oraz odtworzone poddasze. Najcenniejszym elementem elewacji spichlerza jest napis: „DIE 21 MAJI ANNO DOMINI 1756”. Do dnia dzisiejszego zachowały się również kute kraty.

Spichlerz powstał, jako budynek magazynowy i zaplecze kompleksu dworskiego należącego do hrabiego Walentego Awkiewicza. Budynek służył jako miejsce składowania ziarna i innych płodów rolnych aż do 1939 r. kiedy to został przejęty przez lokalną spółdzielnię i był miejscem składowania nawozów sztucznych. Obecny wygląd budowli jest efektem renowacji rozpoczętej w 2010 r. zrealizowanej częściowo dzięki środkom pozyskanym z programu „Leader”.

Obiekt zaangażowany w promocję folkloru; organizowane są w nim warsztaty rękodzieła, prelekcje i wydarzenia kulturowe. Możliwe jest również zwiedzanie obiektu w określonych godzinach.

Historia

Znaczące daty

- **1757** – Powstanie spichlerza jako elementu zabudowań dworskich.
- **1978** – Wpisanie spichlerza do rejestru zabytków.
- **2010** – Początek renowacji, której efektem jest obecny wygląd budowli.

Współczesne wydarzenia

Dwór Żabów w Zbylitowskiej Górze

ul. Zbylitowskich 95 a-d, 33-113 Zgłobice.

Powiązane nazwiska (rody)

Zbylitowscy h. Strzemię, Kotowscy h. Leliwa, Dembińscy h. Rawicz, Moszczeńscy h. Nałęcz, Żabowie h. Kościesza.

Odniesienie do historii

Roman Żaba, pułkownik Kawalerii Cesarzowskiej i Królewskiej Armii, generał dywizji Wojska Polskiego, uczestnik I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. Jego syn i zarazem ostatni właściciel dóbr w Zbylitowskiej Górze, Franciszek Żaba, inżynier, oficer AK ps. „Kość”. Podczas okupacji był komendantem Placówki AK w Mościcach. Podczas okupacji pomógł wielu ludziom, ukrywając ich w gospodarstwie rolnym w Mościcach przy Zakładach Azotowych, gdzie pełnił funkcję administratora. Między innymi z jego inicjatywy w latach 1941–1944

w Zakładach Azotowych funkcjonowała tajna fabryczna liga piłkarska. W 1945r. został aresztowany za działalność konspiracyjną i także w tym czasie w wyniku reformy rolnej utracił majątek na rzecz skarbu państwa.

Zespół dworski w klasycystycznym stylu według projektu znanego polskiego architekta, Chrystiana Piotra Aignera. W skład kompleksu rezydencjonalnego wchodzi budynek dworski z oranżerią i oficyną, zlokalizowana w oddzielnym budynku kuchnia, stajnia i wozownia. Dwór jest obiektem parterowym o dwutraktowym układzie wnętrza, składającym się z 12 pomieszczeń w amfiladzie (dwóch jadalni, kredensu, czterech sypialni, garderoby, pokoju gościnnego, pokoju bilardowego, dwóch gabinetów), których ściany i sufity bogato ozdobił stiukami. Fasada dworu zwrócona w stronę parku. Od frontu portyk o sześciu filarach, na którego zwieńczeniu pod dziewięciopalcową koroną widnieją kartusze z herbami pradziadków Nałęcz i Szreniawa. Pałac otoczony był parkiem w stylu francuskim, z kolekcją zabytkowych drzew i krzewów. Jednakże obecnie park zatracił swój pierwotny charakter.

Majątek w Zbylitowskiej Górze niezmiennie pozostawał w rękach rodziny przez ponad 500 lat, w wyniku mariaży zmieniając co kilka pokoleń nazwisko dziedzica. Obecny dwór w stylu klasycystycznym został wybudowany dla Celinie ze Stadnickich Moszczeńskiej oraz jej męża Franciszka Moszczeńskiego, wg projektu Krystiana Piotra Aignera. Powstał w miejscu drewnianego dworku, który w 1830r. strawił pożar. Żabowie h. Kościesza objęli w posiadanie majątek w 1863r. i władali nim do 1944r. Po II wojnie światowej na mocy dekretu PKWN majątek został znacjonalizowany, ziemie rozparcelowano a stanowiące ozdobę dworu porcelany i srebra (wiedeński serwis na 60 osób), stylowe meble oraz biblioteka licząca 5 tysięcy oprawionych w skóry książek przepadły bezpowrotnie. Była to strata nie tylko dla rodziny, ale także dla polskiej kultury. Po przejęciu majątku zabudowania dworskie przeznaczono na cele szkolno-administracyjne. W 1984r. utworzono tu dom dziecka dla dzieci – sierot wojennych.

W roku 1973 w zabudowaniach dworskich działał Państwowy Zakład Wychowawczy, który w 1984 przekształcono na Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, funkcjonujący do dzisiaj.

Opis architektury

Znaczące daty

- ➔ **1830** – pożar drewnianego dworu, w wyniku czego uległ on całkowitemu zniszczeniu. Brak informacji o jego wyglądzie
- ➔ **I połowa XIX w.** – budowa obecnego murowanego dworu
- ➔ **1863** – Moszczeńscy przekazują majątek Żabom h. Kościesza
- ➔ **1945** – przejęcie majątku przez skarbu państwa
- ➔ **1948** – przejęcie obiektu przez władze oświatowe w Tarnowie
- ➔ **1973** – na terenie dawnego dworu otwarto Państwowy Zakład Wychowawczy, 2013 – decyzją ministra rolnictwa i rozwoju wsi zwrócono zespół dworsko-parkowy córkom Franciszka Żaby, ostatniego właściciela majątku

Historia

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody)
Faustyn Socyn,
Achacy Taszycki,
Jacek Malczewski,
Elżbieta i Krzysztofa Pendereccy

Odniesienie do historii
Własność znanej osobistości, miejsce wydarzeń kulturalnych, koncertów.

Opis architektury
Dwór klasycystyczny zbudowany na planie prostokąta z portykiem wspartym na dwóch kolumnach. Na terenie posiadłości znajduje się mauzoleum Faustyna Socyna wzniesione w latach 30 XX wieku na miejscu jego grobu.

Historia
Pierwotnie w miejscu dworu znajdował się zbor ariński, którzy choć niechętnie byli

tolerowani przez lokalną społeczność. Zmieniło się po Potopie szwedzkim, kiedy to Arianie popierający najęźdźców zostali uznani za zdrajców; wtedy to właściciel posiadłości: arianin Achacy Taszycki został zmuszony do przejścia na katolicyzm i zlikwidowanie zgromadzenia. Przekształcił on budynki dawnego zboru w tzw. lamus szlachecki. W XIX wieku na terenie lamusa powstały widoczne dzisiaj zabudowania dworskie.

W latach 1923–1926 posiadłość była miejscem zamieszkania malarza Jacka Malczewskiego, prowadzącego tutaj również szkółkę malarską. Po drugiej wojnie światowej posiadłość została opuszczona i popadła w ruinę. Zakupiony przez kompozytora w 1974 roku dworek był oraz otaczające go teren zielne znajdowały się w bardzo złym stanie. Szata roślinna została zaburzona przez pojawienie się różnego rodzaju „samosiejek”. Sam budynek w znaczącym stopniu ucierpiał w związku z wilgocią pojawiającą się w budowlu. Penderecki rozpoczął kosztowny proces renowacji posiadłości, jednak ze względu na rosnące koszty istnieje możliwość, sprzedania dworku państwu Polskiemu.

Budynek i park prywatny, zwiedzanie utrudnione. Obok, w założonym przez mistrza Pendereckiego Europejskim Centrum Muzyki odbywają się międzynarodowe koncerty i warsztaty muzyczne.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **XVI/XVII w.** – w Łustawicach działą prężny ośrodek ariński założony przez Achacego Taszyckiego. Działą przeniesiona z Pińczowa drukarnia oraz szkoła wyższa Arian.
- **koniec XVI w.** – do Łustawic przyjeżdża duchowy przywódca Arian – Faust Socyn
- **1604 r.** – umiera Socyn. Jego grób w XIX w. bezczeszcza chłopi, którzy winią go za zarazy i kłeski żywiołowe
- **1923–1926** – w dworze przebywa i prowadzi szkołę malarską Jacek Malczewski
- **1976** – dwór przechodzi w ręce Krzysztofa Pendereckiego

Powiązane nazwiska (rody)

Rozemberscy,
Odrawążowie,
Świerczowscy,
Szafrancowie,
Cisowscy,
Zebrzydowscy,
Czartoryscy,
Konopkowie

Odniesienie do historii

Dawna siedziba szlachecka, późniejszy internat, obecnie Centrum polonii.

Opis architektury

Dwór klasycystyczny zbudowany na planie podkowy z portykiem wspartym na dwóch kolumnach. Otoczony parkiem w stylu francuskim z kompozycją roślinną naśladowcą wnętrza pałacowe. W pobliżu pozostały

zachowane dawne zabudowania folwarczne (obecnie budynki mieszkalne).

Od końca XV wieku dwór wraz z otaczającymi go terenami często zmieniał właścicieli. W 1667 r. posiadłość przeszła na własność rodu Czartoryskich. To właśnie oni założyli rozległy park w stylu wersalskim, polecając nadzór nad jego powstawaniem wiedeńskiemu projektantowi ogrodów Pfaffnerowi. Powstający w latach 1750–1760 park uzyskał wkrótce miano najpiękniejszego parku Galicji. W 1768 w posiadanie dworu weszła rodzina Konopków, którzy to zarządzali nią aż do roku 1945, kiedy to włości zostały przejęte przez państwo. Najstawniejszym mieszkańcem dworu był bez wątpienia urodzony w 1888 r. Feliks Konopka. Był on malarzem, kolekcjonerem dzieł sztuki, pisarzem i poetą; zajmował się również renowacją dzieł sztuki – pracował między innymi przy renowacji ołtarza Wita Stwosza. Niezwykłą pamiątką tego niecodziennego człowieka jest zasadzony w dniu jego urodzin dąb szypułkowy „Felix”. Rodzina Konopków opuściła dwór po pożarze przenosząc się do dworu zwanego „Owczarnią” w Oleśnie.

Miejsce jest czynnie działającym ośrodkiem polonijnym. Jest on silnie zaangażowany w różnego rodzaju inicjatywy, między innymi organizując lekcje języka angielskiego, historii obsługi komputera, spotkania polonijne, wystawy sztuki, koncerty, konkursy, lekcje historii dworu dla najmłodszych, wyjazdy dla różnych grup wiekowych, imprezy o charakterze myśliwskim. Oferta Centrum jest zróżnicowana i nastawiona na współpracę.

Historia

Znaczące daty

- **1750** – Początek powstawania pobliskiego parku.
- **1786** – Dwór wraz z parkiem zakupuje Jan Konopka.
- **1945** – Dwór zostaje przejęty przez państwo.

Współczesne wydarzenia

Zespół dworsko-parkowy w Oleśnie, pałac w Oleśnie, „Owczarnia”

Olesno

Powiązane nazwiska (rody)
Konopkowie

Odniesienie do historii
Dawna siedziba szlachecka, obiekt prywatny.

Opis architektury
Dwór klasycystyczny pierwotnie parterowy od 1920r. jednopiętrowy, z dwukolumnowym portykiem od strony frontowej i zadaszoną galerią na pierwszym piętrze.

Historia
Posiadłość powstała w pierwszej połowie XIX wieku wraz z otaczającym ją parkiem. Zyskała na znaczeniu po pożarze w posiadłości Konopków w Brniu, który zmusił rodzinę do osiedlenia się w „Owczarni” (nazwa nadana przez miejscową ludność).

Współczesne wydarzenia
Obiekt prywatny, wystawiony na sprzedaż.

Znaczące daty

- 1920 – Koniec renowacji i przebudowy obiektu nadającej mu obecny wygląd.

Boguszowie

Tereny rekreacyjne.

Park posiada zachowane zabytkowe ogrodzenie wraz z kordegardą.

Park powstał w XIX stuleciu, jako część kompleksu dworskiego rodziny Boguszków.

Teren rekreacyjny

Znaczące daty

- XIX wiek – Powstanie parku.

Szczucin

Park Pałacowy z XIX w. w Szczucinie

Powiązane nazwiska (rody)
Odniesienie do historii

Opis architektury

Historia

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody)
Ajzyk Stern,
Abraham Goldstein,
Wiktor Zin

Odniesienie do historii
Dawny obiekt sakralny, obecnie miejsce integrujące lokalną społeczność i prezentujące odmienną kulturę wraz z jej tradycjami religijnymi.

Opis architektury
Budynek murowany, eklektyczno-klasycystyczny wzbogacony elementami orientalno-mauretańskimi, wzniesiony na planie prostokąta. Budowla wyposażona w dwie wieże narożne zwieńczone różkami namiotowymi zasłanianymi przez niewielką attykę. Obie są ozdobione wizerunkami biblijnych zwierząt: lamparta, orła, lwa

i jelenia, nawiązującymi do zwrotu biblijnego. Synagoga jednonawowa, czteroprzęstowa; na parterze dwa przedśionki rozdzielone sienią, na wyższych kondygnacjach znajdują się babińce z widokiem na nawę główną. Synagoga zajmuje 728 metrów kwadratowych oraz posiada kubaturę 8500 metrów sześciennych.

Budynek został ufundowany przez Ajzyka Sterna; prace powierzono architektowi Abrahamowi Goldsteinowi. Budynek ucierpiał podczas pierwszej wojny światowej. W 20-lecie między wojennym gruntownie odbudowana i poddana pracom renowacyjnym. Podczas II wojny światowej budynek zdewastowano oraz przekształcono w skład zboża, funkcję tę spełniał do roku 1970. Mimo starań lokalnej wspólnoty Żydowskiej nigdy nie uzyskali oni praw do synagogi. Ostatecznie w 1971 r. przeszła ona na własność Skarbu Państwa. Opracowania projektu przyszłego remontu i przebudowy na potrzeby instytucji kultury podjął się profesor Wiktor Zin. Niestety projekt nie został doprowadzony do końca i po pokryciu dachu budowli blachą w 1976r. zaprzestano jakichkolwiek dalszych prac, powodując powolnie postępującą degradację. W 2006 r. Skarb Państwa uznając, iż nie ma środków potrzebnych do wyremontowania synagogi przekazał ją Gminie Dąbrowa Tarnowska.

Obecnie Centrum Spotkania Kultur – instytucja o charakterze muzealnym, na terenie synagogi działa również kosztowna kawiarnia. Ekspozycja muzealna jest zróżnicowana pod względem tematycznym, oprócz obiektów związanych z kulturą żydowską wystawiane są również eksponaty archeologiczne, militaria z okresu II wojny światowej, oraz wystawę folklorystyczną.

Znaczące daty

- 1863 – Ukończenie budowy.
- 2006 – Przekazanie synagogi gminie Dąbrowa Tarnowska.
- 2012 – Ukończenie ostatecznej renowacji.

Historia

Współczesne wydarzenia

Dawny pałac Potockich w Borusowej

Borusowa

Powiązane
nazwiska
(rody)
Odniesienie
do historii

Adam Potocki

Dawna siedziba szlachecka

Opis
architektury

Budowla mocno rozczłonkowana, murowana, otynkowana, piętrowa, przykryta dachami krytymi ceramiczną dachówką. Przy północno-wschodnim narożniku wznosi się samotna, smukła, kwadratowa wieża o stromym daszku namiotowym i wysuniętych okapach. Elewacje budynku przedzielone wydatnymi pasami gzymsów, mieszczącymi prostokątne okna. Pośrodku fasady niewielki balkon, w narożu galeria o łukowo wykrojonych arkadach otoczona balustradą. Pałac otacza park z połowy XIX w.

Historia

Budynek wzniesiony w połowie XIX stulecia wraz z otaczającym go parkiem dla Adama Potockiego (budynek zabytkowy).

Znaczące daty

- okolo 1850 – powstanie posiadłości.

Biskupice Melsztyńskie

Dwór w Biskupicach Melsztyńskich

Powiązane
nazwiska
(rody)
Odniesienie
do historii

Lanckorońscy

Dawna siedziba szlachecka.

Opis
architektury

Zespół dworski, położony na wzniesieniu opadającym w kierunku doliny Dunajca, był siedzibą zarządcy folwarku. Dworek klasycystyczny, z portykiem wspartym na dwóch kolumnach.

Znaczące daty

- 1728 – Prawdopodobna data powstania dworu (datowanie belki stropu).
- 1924 – Generalna przebudowa posiadłości.

Historia

Historia dworu w Biskupicach sięga XVIII wieku, Biskupice należały wówczas do rozległych dóbr Lanckorońskich, od nazwiska których nazywały się Biskupicami Lanckorońskimi. Ród posiadał posiadłość do lat 80. XIX wieku kiedy to dobra zostały rozparcelowane. Wkrótce potem, w roku 1898 nastąpiła zmiana nazwy wsi na Biskupice Melsztyńskie.

Obiekt o charakterze zabytkowym.

Współczesne
wydarzenia

Pałac Goetzów – Okocimskich „Nowy Pałac”

ul. Barona Jana Gotha 6, Brzesko

Powiązane nazwiska (rody)
Goetzowie,
Karol Stefan Habsburg,
Ignacy Mościcki,
Julian Nowak.

Odniesienie do historii
Zabytek klasy wyjątkowej, obecnie pięciogwiazdkowy hotel połączony z piwnym spa.

Opis architektury
Projekt posiadłości stworzony przez uznaną wiedeńską placówkę Welmer und Helmer. Sam budynek to neobarokowa rezydencja fabrykancka. Pałac składa się z korpusu głównego oraz dwóch skrzydeł połączonych galeriami. W pałacu znajduje się ponad 250 pomieszczeń o różnym przeznaczeniu. Zajmowana przez budowlę powierzchnia to ponad 5500 metrów kwadratowych, a jej

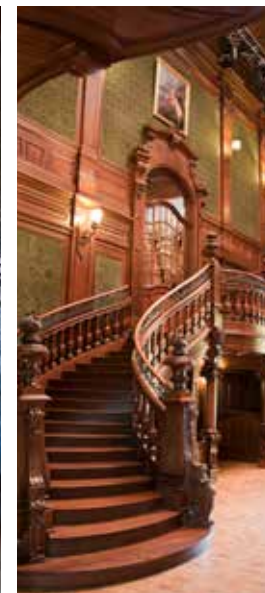
kubatura wynosi ponad 44 000 metrów sześciennych. Obiekt otoczony 17 hektarowym parkiem, pierwotnie angielskim, w którym znajduje się 43 gatunków drzew, 12 gatunków krzewów i 11 pomników przyrody.

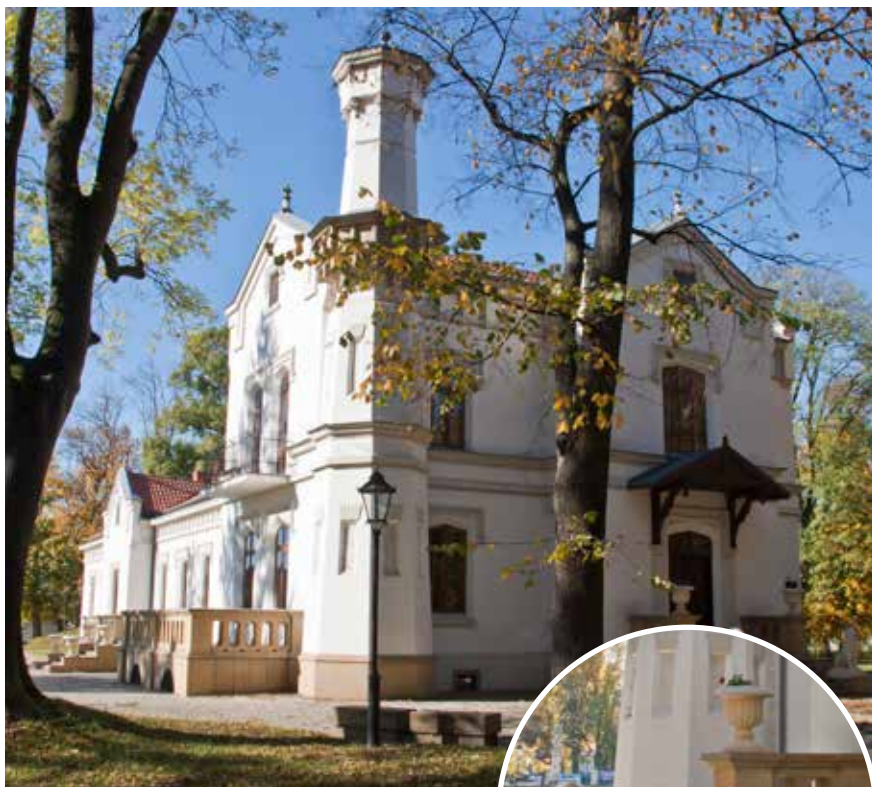
Budynek powstał w 1898r. dla Jana Albina Goetza syna Jana Ewangelisty nazywanego „Królem piwa”, założyciela browarów okocimskich. W okresie świetności posiadłość gościła wielu znamienitych gości takich jak np.: Karol Stefan Habsburg, Ignacy Mościcki, Julian Nowak. Po opuszczeniu posiadłości przez Goetzów w czasie drugiej wojny światowej budynek został zajęty przez wojsko zamieniając go na sztab lotnictwa, a później sztab grupy armii „Południe”, szkołę oficerską, a następnie szpital. Po wojnie funkcjonowała w pałacu różne szkoły, między innymi Liceum Ogólnokształcące i Ekonomiczne. Wszystkie te wydarzenia negatywnie wpłynęły na stan budowli. W 2008 r. posiadłość została wykupiona przez właściciela prywatnego, który rozpoczął proces renowacji.

Pięciogwiazdkowy hotel połączony z piwnym spa i restauracją. Posiadłość wzbogacona o multimedialną ekspozycję poświęconą historii posiadłości.

Historia**Współczesne wydarzenia****Znaczące daty**

- 1898 – Początek budowy.
- 1900 – Ukończenie pałacu.
- 1944 – Posiadłość wraz z parkiem przechodzi na własność Skarbu Państwa.
- 2008 – Wykupienie posiadłości przez właściciela prywatnego.

Powiązane nazwiska (rody)
Jan Kempinski

Odniesienie do historii
Niegdyśsja posiadłość właściciela miejscowości, biblioteka publiczna

Opis architektury
Dwór eklektyczny, o cechach neogotyckich zbudowany na planie prostokąta. Murowany z cegły, tynkowany. Parterowy z piętrowym ryzalitem od wschodu. Nakryty dachami dwuspadowymi, krytymi dachówką. Usytuowany jest w otoczeniu rozległego założenia parkowego.

Historia
Budynek dworu wzniesiony został z przez Jana Kępińskiego, ówczesnego właściciela Szczurowej, w latach 1854–1860.

Budowniczym był Filip Pokutyński lub Feliks Księżarski. Po 1945 roku obiekt został przejęty przez Państwowy Fundusz Ziemi. Mieściły się w nim kolejno: Liceum Ogólnokształcące, Szkoła Rolnicza, Zespół Opieki Zdrowotnej, Gminny Ośrodek Kultury. W latach 1969 – 1974, budynek został gruntownie wyremontowany, w następnych latach aż po początek lat 90. przeprowadzono kolejne prace renowacyjne doprowadzając budowlę do stanu obecnego.

Obecnie znajdują się w budynku biblioteka publiczna.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

→ 1860 – ukończenie budowy dworu

Powiązane nazwiska (rody)

Pikusińscy, Gunterowie, Marian Langiewicz, Ignacy Maciejowski, Adam Asnyk, Włodzimierz Tetmajer, Tadeusz Miciński, Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, Tadeusz Boy-Żeleński, Jacek Malczewski, Józef Hieronim Retinger, Izabela „Teresa” Horodecka, Michał Siedlecki, Jadwiga Tumidajska

Odniesienie do historii

Siedziba szlachecka, niegdysiejsze miejsce spotkania inteligencji, budynek silnie związany z inicjatywami patriotycznymi, powstaniem styczniowym oraz konspiracją, obecnie muzeum.

Opis architektury

XIX-wieczny budynek drewniany, pierwotnie modrzewiowy, pokryty pobielonym tynkiem. Zbudowany na planie podkowy z dachem dwuspadowym, krytym gontem. Wejście od strony frontowej z gankiem i dwoma filarami. Dwór otoczony jest parkiem w którym przeważają drzewa liściaste.

Dwór powstał dla małżeństwa Marii z Pikusińskich Gunter i Aleksandra Guntera. Przyczyną budowy nowego dworu, było zniszczenie poprzedniej siedziby podczas Rabacji Galicyjskiej, podczas której zamordowany został również Teofil Pikusiński – ówczesny właściciel Dołęgi (według lokalnej legendy nie znajdującej potwierdzenia w źródłach, został przecięty w pniu drzewa, w którym ukrył się przed władzami austriackimi). Straszliwym świadectwem czasów rabacji jest również pamiętnik Marii Pikusińskiej (liczącej wówczas 17 lat), opisujący między innymi sceny demolowania starego dworu w Dołędze. Nowy Dwór stał się ważnym miejscem podczas powstania styczniowego służąc jako punkt zbioru datków na rzecz powstania, miejsce przerzutu meldunków oraz punkt zborny dla wyruszających oddziałów powstańczych. Zgodnie z relacjami świadków pod pobliską kapliczką ochotnicy składali przysięgę wierności. Położenie czyniło go idealnym do działań partyzanckich.

Podczas 20-lecia między wojennego był on miejscem spotkań intelektualnej elity, zarówno artystów, polityków jak i naukowców, przedstawicieli różnych poglądów politycznych i gustów artystycznych. Ten bogaty okres istnienia dworu zakończył atak Niemiec hitlerowskich na Polskę. Podczas drugiej wojny światowej w pobliżu dworu odbyły się akcje Most II i Most III mające na celu wywiezienie z polski niewybuchu rakiety V2. W 1944 r. we dworze przebywał Józef Hieronim Retinger wraz z łączniczką AK działającą pod pseudonimem „Teresa” (Izabela Maria Horodecka, należąca do oddziału AK 993/W zajmującego się wykonywaniem wyroków śmierci na kolaborantach), która podjęła się próby jego zabójstwa poprzez podanie mu do kawy trucizny. Środek spowodował częściowy paraliż nóg i rąk uniemożliwiając mu opuszczenie kraju w akcji „Most II”; ostatecznie opuścił Polskę w akcji Most III. Zgodnie z wolą ostatniej właścicielki Jadwigi Tumidajskiej w 1981 r. dwór został przekazany na muzeum.

Dwór jest placówką muzealną prezentującą rozliczne okresy aktywności dworu. Jest również miejscem różnego rodzaju warsztatów artystycznych, szermierczych, gier muzealnych, prelekcji dotyczących głównie życia dworskiego i panujących tam zwyczajów oraz miejscem cyklicznych koncertów muzyki klasycznych „Koncerty w szlacheckim dworze”.

Historia

Znaczące daty

- ➔ ok. 1820 r. – powstaje pierwszy dwór
- ➔ 1846 – napad chłopów w czasie Rabacji
- ➔ 1848 – odbudowa dworu
- ➔ 1863 – powstaje lazaret dla rannych powstańców
- ➔ XIX/XX w – w dworze gości elita intelektualna Polski – Adam Asnyk, Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, prof. Michał Siedlecki i inni
- ➔ II WŚ – dwór jest ośrodkiem konspiracji i ruchu oporu, związany z akcją III Most i przerzutem na zachód części rakiety V2
- ➔ 2018 – dwór zostaje otwarty po kapitalnym remoncie

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody) Władysław Jagiełło

Odniesienie do historii Budowla warowna.

Opis architektury Zamek zbudowany z piaskowca, zachowane obecnie elementy to cylindryczna wieża z XIV wieku, fragmenty murów oraz ruiny budynku mieszkalnego. Wieża posiada średnicę 12,5 metra i wysokość 20 metrów. Górna kondygnacja wieży uległa uszkodzeniu.

Historia Zamek został wzniesiony dla ochrony przebiegającego nieopodal szlaku handlowego z Węgrami. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą 1356 r. W XIV wieku wzniesiono tam zamek będący siedzibą starostów czerskich.

Warownie takie były często odwiedzane przez Władysława Jagiełłę sprawdzającego obronność swojego królestwa, co może sugerować iż odwiedził również tą posiadłość. W miarę zmiany sposobu walk zamki tego typu okazywały się nieskuteczne i będąc sukcesywnie opuszczane, popadały w ruinę. Los ten nie ominął i Czerskiej warowni, której XIV wieczny zamek uległ zniszczeniu w XVII wieku. Ocalała wieża była używana w wieku XVIII jako więzienie.

Obiekt jest dostępny do zwiedzania, w jego sąsiedztwie znajdują się rekonstrukcje i makiety dawnych machin oblężniczych.

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **1356** – Pierwsze wzmianki o zamku w źródłach.
- **1928** – Przeprowadzenie gruntownej renowacji budowli.
- **1960** – Odkrycie fundamentów budynku mieszkalnego.

Zamek Tropsztyn

Wytrzysszcza

Powiązane nazwiska (rody)

Osmioróg-Gieralt, Chebda z Tropsztyna, Piotr Kmita, Robakowscy-Gabańscy, Łyczkowie, Zborowscy herbu Jastrzębiec, Błońscy herbu Biberstein, Andrzej Benesz

Odniesienie do historii

Budowla warowna.

Opis architektury

Obecny zamek jest rekonstrukcją zbudowaną całkowicie współczesnymi metodami wykorzystującą fragmenty dawnych murów. W odbudowie sugerowano się XIX wiecznymi rycinami oraz badaniami archeologicznymi i historycznymi. Celem renowacji

było wzniesienie niepodatnej na uszkodzenia i wypadki (zwłaszcza spalanie) budowli z wykorzystaniem materiałów nowoczesnych. W przyszłości wszystkie niepasujące do klimatu budowli elementy mają być obłożone mozaiką kamienną.

Jeden z niewielu Zamków w Polsce posiadających własne imię – Tropsztyn, najprawdopodobniej pochodzące od połączenia dwóch niemieckich słów „Tropfen” – kropla i „Stein” – kamień. Zamek został wzniesiony dla ochrony przebiegającego nieopodal szlaku handlowego z Węgry. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą 1382 r. W 1574 r. opuszczony po najeździe Wydzgów zamek zasiedlają zbójnicy prowadzący napady na podróżujących szlakiem kupców, właściciele pobliskiego Rożnowa w odpowiedzi na grabieże zdobywają i palą warownię. Legenda mówi też, że zbójcy zmarli od zatrutego przez kupców wina, którego transport przechwycili kiedy płynął Dunajcem. W następnych latach postępuje degradacja budowli. Z zamkiem związana jest legenda mówiąca, iż może on być on miejscem ukrycia złota inkaskiego. Indiańska fortuna miała przybyć do zamku w XVIII wieku razem z Sebastianem Berzewiczem, który poślubił inkaską księżniczkę Uminę. Fortuna miała pomóc odbudować potęgę Inków gdy sytuacja polityczna w Ameryce Południowej ulegnie uspokojeniu. Złoto było również obłożone klątwą, która podobno skutkowałą śmiercią kolejnych poszukiwaczy. Wzmianki o tej legendzie były prawdopodobnie przyczyną zakupu posiadłości przez archeologa zapaleńca – Andrzeja Benesza w 1970 r. niestety zmarł on zanim odnalazł legendarny skarb.

Obiekt jest dostępny do zwiedzania, w dalszym ciągu trwają na nim prace budowlane. Wewnątrz można zobaczyć projekcję filmu dokumentalnego poświęconego skarbowi Inków, galerię rysunków A. Mleczki i wystawę rzeźby Karola Badymy.

Historia

Znaczące daty

- **1231** – Dobrosław syn Wojstawa herbu Osmioróg jest właścicielem okolicznych terenów i zamku, najprawdopodobniej drewnianego istniejącego przed murowanym.
- **1382** – Pierwsze wzmianki o murowanym zamku w źródłach.
- **1390** – Chebda z Tropsztyna, rycerz – obejmuje zamek we władanie.
- **1412** – Właścicielem zamku staje się Andrzej Chebda, syn Chebdy.
- **1535** – Zamek przechodzi do rąk Piotra Kmita z Wiśnicza.
- **1541** – Nowymi właścicielami stają się bracia Robkowscy.
- **1556** – Zamek staje się własnością Doroty Gabańskiej.
- **1574** – Zamek zostaje zdobyty i zniszczony.
- **1581** – Zamek staje się własnością Wawrzyńca Gabańskiego.
- **1608** – Zamek staje się ponownie własnością Doroty Gabańskiej, jest już opisywany jako ruina.
- **1615** – Zamek staje się własnością Samuela Stadnickiego.
- **1624** – Zamek staje się własnością Andrzeja Zborowskiego.
- **1863** – Pierwsze badania archeologiczne na terenie posiadłości
- **1970** – Andrzej Benesz kupuje wzgórze z ruinami od Skarbu Państwa.
- **1990** – Powstaje Fundacja Odbudowy Zamku Tropsztyn.
- **1993** – Powstaje opracowanie historii warowni.
- **1995** – Początek odbudowy zamku.

Współczesne wydarzenia

Zamek w Dębnie

Dębno 189

Powiązane nazwiska (rody) Jakub z Dębna herbu Odrowąż, Wesselińscy, Tartowie, Lanckorońscy, Rogowscy, Rudniccy

Odniesienie do historii Budowla warowna, Filia Muzeum Okręgowego w Tarnowie, miejsce organizacji wydarzeń i imprez o charakterze historycznym i kulturalnym.

Opis architektury Rezydencja późno gotycka z późniejszymi zmianami, zbudowana z kamienia (niższe partie) i cegły (wyższe) o kształcie nieregularnego czworoboku, składa się z czterech prostokątnych dwukondygnacyjnych

budowli okalających, również prostokątny dziedziniec. Warownia posiada dwie wieże nakryte stożkowatymi hełmami wykończone machikułami.

Zamek zastąpił wcześniejszą drewnianą fortecę, stając się siedzibą wielu znamienitych rodów. Z budowlą związana jest legenda o białej damie będącej jedną z najstojniejszych zjaw w Małopolsce. Według podań nazywała się Tartówna i była córką właściciela posiadłości. Zakochała się ona w człowieku niższego stanu, za co została skazana na zamurowanie żywcem w południowo-zachodniej baszcie. Legenda była na tyle sugestywna że stacjonujący na zamku niemieccy żołnierze podczas II wojny światowej poszukiwali zamurowanego z nią posagu. Mimo przeprowadzenia licznych późniejszych remontów i zmian w wyglądzie, zamek zachował pierwotny charakter, który możemy podziwiać i dziś.

Obiekt jest dostępny do zwiedzania; sale mieszczą zarówno ekspozycję stałą jak i wystawy czasowe. Oprócz tego na zamku odbywają się różne wydarzenia. Największym z nich jest odbywający się rokrocznie „Turniej o złoty warkocz Tartówny”, będący wielo-epokową imprezą historyczną skupioną głównie (choć nie jedynie) na rekonstruktorach epoki średniowiecza i wczesnej nowożytności. Impreza potrafi do posiadłości ściągnąć nawet 20 000 widzów oraz grupy rekonstrukcyjne z całej Polski południowej oraz okolicznych krajów. Innymi imprezami odbywającymi się na zamku są „Letnie spotkania przy Winie”, „Jesienne spotkania przy herbacie”, „Patriotyczne śpiewanie” itp. Odbywają się również koncerty, wystawy prac artystycznych czy wydarzenia okolicznościowe jak charytatywna akcja „Uratować królewę Zuzię”.

Historia

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **1480** – Ukończenie budowy warowni.
- **1580** – Przebudowa zamku w stylu renesansowym.
- **1772** – Kolejna przebudowa zamku.
- **1867** – Największy pożar posiadłości.
- **1978** – Zakończenie gruntownej renowacji.
- **1978** – Zamek staje się oddziałem Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

Powiązane nazwiska (rody)
Narcyz Jaworski,
Grzybowscy,
Radeccy,
Dąbscy

Odniesienie do historii
Dawna siedziba szlachecka, obecnie nieza-
bezpieczona ruina.

Opis architektury
Budynek murowany, klasycystyczny, parte-
rowy z piętrową częścią frontową, zbudowa-
ny na planie czworoboku zbliżonego do
kwadratu, trzytraktowy. Dach kryty blachą.
Na osi fasady, w ryzalicie portyk wgłębn-
ny o trzech arkadach wspartych na dwóch
drewnianych kolumnach stylizowanych na
kolumny antyczne. Okna wąskie i wysokie.
Za wejściem do posiadłości hol z okazałą

klatką schodową. Największą izbą dworu jest znajdu-
jący się w części zachodniej salon. Posiadłość zajmuje
482 metry kwadratowe i ma kubaturę 4 770 metrów sze-
ściennych. Mimo poczynionych w latach 80. prac remon-
towych dworek znajduje się w bardzo złym stanie.

Pałacyk często zmieniał właścicieli, co było spowodowa-
ne brakiem potomstwa. W XX wieku posiadłość często
oddawana była w dzierżawę. Był to też okres moderni-
zacji posiadłości, wyposażono go wtedy między innymi
o instalacje elektryczną (obecnie zdewastowana).

Zły stan techniczny obiektu zagraża potencjalnym
zwiedzającym.

Historia

Współczesne wydarzenia

Znaczące daty

- **około 1825** – Powstanie posiadłości.
- **1945** – Pałacyk przechodzi na własność państwa.

Powiązane nazwiska (rody)
Stanisław Witkiewicz,
Reyowie,
Jabłonowscy

Odniesienie do historii
Dawna siedziba szlachecka, obiekt związany z działalnością konspiracyjną, obecnie ruina.

Opis architektury
Budynek murowany, potynkowany, zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, jedno- i dwukondygnacyjny. Dach czterospadowy (korpus) i mansardowy (skrzydła boczne). Korpus dwukondygnacyjny skrzydła boczne parterowe. Fasada (elewacja północna) o zmienionym układzie otworów okiennych i drzwiowych.

Budowla wzniesiona w drugiej połowie XIX wieku, jako wielopokoleniowy dom mieszkalny Mikołaja Reya, działacza PSL-Piast. Obecnie w złym stanie, mimo wpisania go na listę zabytków. Podczas drugiej wojny światowej właścicielka posiadłości księżna Jabłonowska zastępną ukrywając partyzantów oraz dostarczając do obozu koncentracyjnego w Pustkowie żywność.

Historia**Znaczące daty**

- 1894 – Powstanie dworu.
- 1970 – Pożar posiadłości.

Ruina

Współczesne wydarzenia

Powiązane nazwiska (rody) Wieruscy herbu Szreniawa, Ołtarzewscy, Meysnerowie, Padlewscy

Odniesienie do historii Dawna siedziba i budowla warowna, obecnie własność prywatna.

Opis architektury Piętrowy budynek zbudowany z grubych murów kamiennych, łączący cechy rezydencji szlacheckiej i warowni, prawdopodobnie pierwotnie zwieńczonych attyką. W narożniku północno-wschodnim okrągła baszta z kilkoma otworami strzelniczymi służąca niegdyś celom obronnym. Mimo zbudowaniu obiektu w stylu renesansowego przypomina swą bryłą bardziej zamki

gotyckie. Spowodowane jest to częściowo militarnym charakterem budowli muszącej w mniejszej skali (unieruchamiającej nadanie mu charakteru „fortu gwieździstego”) spełniać również funkcję obronną. Dawniej obiekt posiadał jeszcze jedno skrzydło, dziś jego jedyną pozostałością są resztki murów. W pobliżu dworu trzy zrujnowane budynki gospodarcze.

Dwór w Wieruszycach nazywany też od nazwy właścicieli zamkiem Wieruskich został wzniesiony w XV wieku. Początkowo była to jedynie wieża obronna, która w XVI i XVII wieku została rozbudowana tworząc mały zamek. Niestety okres świetności dworu nie trwał długo, w połowie XVII w. przeszedł w ręce rodziny Ołtarzewskich. Wybudowali oni obok nowy dwór mieszkalny (nie przetrwał do dzisiaj), a dotychczasowy zameczek zamienili w spichlerz. Zamek Wieruskich od tej pory zaczął popadać w ruinę zmieniając właścicieli, niechętnych ponoszeniu kosztów związanych z renowacją. Najpierw przechodząc na własność Ferdynanda Meysnera a tym samym jego rodziny, a następnie rodu Padlewskich.

Po II wojnie światowej zamek Wieruskich przejął państwo, a w 1981 roku budowlę odkupił obecny właściciel – architekt Marek Skrzyński. Postanowił on przeprowadzić konserwację i remont posiadłości. Prace obejmowały min. położenie tynków wewnętrznych i podłóg, wstawienie okiennice oraz instalację zainstalował elektryki. Z uwagi jednak na stan oraz rozmiar posiadłości dwór w Wieruszycach nadal wymaga wiele zabiegów.

Własność prywatna, możliwość zwiedzania tylko podczas „Weekendu z zabytkami ziemi bocheńskiej” kiedy to właściciel oprowadza zwiedzających po budynku.

Historia

Znaczące daty

- **1465** – Zachowany dokument mówi o uwięzieniu w dworze woźnego sądowego – pierwsza wzmianka o budowlu.
- **1531** – Rozbudowa z inicjatywy Wincentego Wieruskiego, obiekt przybiera współczesny kształt.
- **1746** – Wieruszyce przeszły na własność Ołtarzewskich.
- **1830** – Właścicielem został Ferdynand Meysner.
- **1928** – Właścicielami zostali Padlewscy.
- **1945** – Posiadłość staje się własnością państwa.
- **1981** – Zakup dworu przez Marka Skrzyńskiego.

Współczesne wydarzenia

Spis treści

Tarnów

• Dom Koruszkowski / Dom Mikołajowski / Dom Mikołajowski.....	2
• Kamienica Nikielsonowska, Pałac Sanguszków, Forum Nobilium (Sąd Szlachecki), Pałac Biskupi, Realność Tertilów (Pasaż Tertila)	4
• Pałac Sanguszków (Fürsthaus) / CK Starostwo	6
• Pałac Biskupi / Rezydencja Biskupów Tarnowskich / Dom Biskupi i Małe Seminarium ..	8
• Pałacyk Strzelecki / Budynek Bractwa Strzeleckiego / Galeria Miejska BWA.....	10
• Nalepówka / Goldmanówka / Pałac Ślubów	12
• Pałac Sanguszków w Gumniskach	14
• Dyrektorówka / Pałacyk Kwiatkowskiego / Willa Mościckiego / Dom Chemika	16
• Onitschówka / Onyczówka / Muzeum Etnograficzne / Muzeum Rolskie	18
• Dworek przy Konarskiego / Siedziba Konserwatora Zabytków	20
• Zamek Tarnowskich / Ruiny Zamku / Ruiny na Marcince	22

Powiat Tarnowski

• Dwór w Łęgu Tarnowskim/ Pałacyk Mięcińskich	24
• Dwór w Bistuszowej.....	26
• Dwór w Zgłobicach, Dwór Prezydencki Boutique Hotel & SPA	28
• Dwór I.J. Paderewskiego w Kąsnej Dolnej, Centrum Paderewskiego, Letnia rezydencja Paderewskiego	30
• Zamek w Melsztynie	32
• Muzeum „Dom Wincentego Witosa w Wierchostawicach”, dom rodzinny i gospodarstwo Wincentego Witosa, „Stara Zagroda” i „Nowa Zagroda”.....	34
• Spichlerz dworski w Ryglicach	36
• Dwór Żabów w Zbylitowskiej Górze	38
• Dwór Pendereckich w Lusławicach, dworek w Lusławicach.....	40

Powiat Dąbrowski

• Dwór Konopków, Centrum Polonii, Centrum turystyki i rekreacji	42
• Zespół dworsko-parkowy w Oleśnie, pałac w Oleśnie, „Owczarnia”	44
• Park Pałacowy z XIX w. w Szczucinie	45
• Synagoga w Dąbrowie Tarnowskiej, Ośrodek Spotkania Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej.....	46
• Dawny pałac Potockich w Borusowej	48

Powiat Brzeski

• Dwór w Biskupicach Melsztyńskich	49
• Pałac Goetzów – Okocimskich „Nowy Pałac”	50
• Dwór Kępińskich w Szczurowej	52
• Dwór w Dołędze	54
• Zamek w Czchowie, Baszta w Czchowie.....	56
• Zamek Tropsztyn	58
• Zamek w Dębnie	60
• Pałac Dąbskich w Zaborowie	62
• Dwór w Przyborowie	64

Powiat Bocheński

• Dwór w Wieruszycach, Zamek wieruskich.....	66
--	----

Tarnowska Organizacja Turystyczna

Wałowa 2/12, 33-100 Tarnów

tel: 14 626 83 14

www.lot.tarnow.pl

 MAŁOPOLSKA

Projekt zrealizowany przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego